

А.С. Славко – студентка IV курсу юридичного факультету
ДВНЗ “Українська академія банківської справи НБУ”;
науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. кафедри державно-правових дисциплін
юридичного факультету ДВНЗ “Українська академія банківської справи НБУ”
В.М. Завгородня

ПРАВОВІ САНКЦІЇ У МЕХАНІЗМІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ

Юридична відповідальність, незважаючи на досить значну кількість наукових праць, присвячених даній тематиці, й досі залишається одним із найбільш проблемних питань юриспруденції. З огляду на це, не можна не зазначити, що проблематика місця юридичних санкцій у механізмі захисту прав людини має ще більше нез'ясованих аспектів. Доволі часто санкції розглядають лише як засоби обмеження прав і свобод, при цьому не звертається увага на те, що за допомогою них забезпечується правопорядок, а отже – дотримання прав і свобод кожного конкретного індивіда.

Щоб з'ясувати місце правових санкцій у механізмі правового регулювання, необхідно проаналізувати низку питань, а саме – місце юридичної відповідальності у механізмі правового регулювання, співвідношення санкції та юридичної відповідальності тощо.

В.В. Сухонос визначає механізм правового регулювання як систему організованих найбільш послідовним способом правових засобів, за допомогою яких здійснюється правове регулювання. При цьому важливою складовою цього механізму є заходи правового (державного) примусу [1, с. 354].

Н.Ф. Фактулін, розглядаючи заходи державного примусу, виділяє серед них такі, які мають характер:

- 1) юридичної відповідальності;
- 2) відновлювальний характер;
- 3) профілактичний характер (заходи попередження);
- 4) скасовуючий характер (заходи нікчемності);
- 5) організаційних рішень (організаційні заходи) [2, с. 246].

С.С. Алексєєв визначає юридичну відповідальність як застосування до правопорушника передбачених санкцією юридичної норми заходів державного примусу, що виражаються у формі позбавлень особистого, організаційного та майнового характеру [3, с. 356].

На думку В.В. Лазарева, юридична відповідальність – передбачена санкцією правової норми міра державного примусу, в якій виражається держаний осуд винуватого у правопорушенні суб'єкта і яка полягає у перетерплюванні ним позбавлень особистого, організаційного та майнового характеру [4, с. 311].

При цьому питання співвідношення правових санкцій та юридичної відповідальності залежить в першу чергу від тлумачення поняття санкції.

Так, тлумачний словник визначає санкцію як заходи впливу, покарання за порушення закону [5, с. 1 103].

С.Н. Братусь в свою чергу визначав санкції як:

- 1) частину норми права, яка вказує на заходи державного примусу у разі її застосування;
- 2) заходи впливу на учасників правовідносин, як пов'язані, так і не пов'язані з примусовою акцією держави, але такі, які породжують певні невігідні для зобов'язаної особи наслідки, які витікають із здійснення належних цим особам прав [6, с. 165].

Відомо, що юридична відповідальність має дві підстави – юридичну та фактичну. При цьому юридичною підставою настання відповідальності є існування чинної юридичної норми, а саме – санкції, що передбачає відповідальність за такого роду діяння. Тобто, якщо розглядати санкції у першому із наведених значень, можна сказати, що юридична відповідальність та санкція співвідносяться як підстава та наслідок. О.Е. Лейст з цього приводу зазначав, що санкція у випадку правопорушення реалізується через відносини відповідальності [7, с. 178].

Якщо ж розглядати санкції як заходи впливу на учасників правовідносин, то можна зробити висновок про тотожність понять відповідальності та санкції. Так, О.С. Юффе та М.Д. Шаргородський визначали юридичну відповідальність передусім як санкцію за правопорушення, наслідок, передбачений нормою права на випадок її недотримання. Ця санкція виражається у застосуванні заходів примусу до правопорушника [8, с. 197]. Тобто, можна зробити висновок про те, що залежно від того, який зміст вкладається у значення терміну “санкція”, санкція та юридична відповідальність або співвідносяться як причина та наслідок, або є поняттями тотожними.

З огляду на вищевикладене можна зробити висновок, що правова санкція займає чільне місце у механізмі правового регулювання, виступаючи в ньому одним із видів заходів державного примусу. Так як метою застосування заходів державного примусу в першу чергу є дотримання правопорядку та законності, не можна недооцінювати значення правових санкцій в забезпеченні захисту прав і свобод людини. Так, ряд прав і свобод взагалі не може бути реалізований без існування механізму примусу (наприклад, право на життя не може бути адекватно реалізоване без існування санкції за посягання на це право). В свою чергу санкції можуть виступати і як засіб санкціонованого державою обмеження прав і свобод людини, адже може передбачати позбавлення свободи пересування, майнових прав тощо.

Отже, правові санкції грають двояку роль щодо прав і свобод людини – з одного боку вони опосередковують позбавлення чи обмеження таких прав, а з іншого – забезпечують адекватну реалізацію таких прав і свобод.

Література

1. Сухонос, В. В. Теорія держави і права [Текст] : [навчальний посібник] / В. В. Сухонос. – Суми : Університетська книга, 2005. – 536 с.
2. Фаткуллин, Ф. Н. Проблемы теории государства и права : [учебное пособие] / Ф. Н. Фаткуллин, Ф. Ф. Фаткуллин. – Казань : КЮИ МВД России, 2003. – 352 с.

3. Алексеев, С. С. Теория государства и права [Текст] : [учебник для юридических вузов и факультетов] / С. С. Алексеев. – М. : Юристъ, 1998. – 453 с.
4. Общая теория права и государства [Текст] : [учебник] / под ред. В. В. Лазарева. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Юристъ, 1996. – 472 с.
5. Великий сучасний тлумачний словник української мови [Текст] / уклад. і голов. ред В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : Перун, 2003. – 1 440 с.
6. Братусь, С. Н. Юридическая ответственность и законность : Очерк теории / С.Н. Братусь. – М. : Юридическая литература, 1976. – 215 с.
7. Лейст, О. Э. Санкции и ответственность по советскому праву (теоретические проблемы) / О. Э. Лейст. – М. : Изд-во МГУ, 1981. – 240 с.
8. Иоффе, О. С. Вопросы теории права / О. С. Иоффе, М. Д. Шаргородский. – М. : Юридическая литература, 1961. – 380 с.

Славко, А.С. Правові санкції у механізмі реалізації прав і свобод людини [Текст] / А.С. Славко // Права людини в умовах сучасного державотворення: теоретичні і практичні аспекти: збірник тез доповідей за матеріалами IV Міжнародної науково-практичної конференції студентів і молодих вчених (11-12 грудня 2009 р.). - Суми: УАБС НБУ, 2009. – С. 49-51.